

Кога Източна Европа ще настигне Западна по доходи?

Георги Ангелов, старши икономист

Институт Отворено общество - София

- Разликите в доходите между старите и новите страни членки на ЕС намаляват устойчиво през последните две десетилетия, като дори тежки кризи само забавят тенденцията, но не я обръщат.
- Коефициентът на вариация на БВП на човек (по ППС) се е свил почти наполовина от около 45% в края на 90-те години до почти 25% през 2016 г. Разликата в БВП на човек между най-богатата и най-бедната страна в ЕС е спаднала също наполовина от 5.4 пъти през 2000 г. до 2.6 пъти през 2016 г.
- Причината за подобрието е поддържането на висок икономически растеж в новите страни членки. В 19 от последните 22 години новите страни в ЕС изпреварват старите страни по икономически растеж на човек от населението като средногодишно икономическият им растеж е около три пъти по-висок. Новите страни членки вече произвеждат БВП на стойност 1.3 трилиона евро годишно.
- Най-бедните страни в региона (България и Румъния) отчитат най-висок икономически растеж през последните години, което помага да се намалят различията в доходите между самите нови страни членки и потвърждава наличието на конвергенция в доходите.
- При запазване на настоящите темпове на растеж, за малко повече от две десетилетия всички нови страни членки ще надминат 90% от средния БВП (по ППС) на човек в ЕС. В този период те все още ще имат нужда от европейска подкрепа, вкл. финансова.
- За Западните Балкани, обаче, положението е доста по-негативно – при настоящите темпове на икономически растеж тези страни ще догонят по доходи средните нива в ЕС едва към края на века или дори в следващия век. Без европейска перспектива Западните Балкани едва ли ще могат скоро да настигнат страните от ЕС.

Въведение

В Европейския съюз почти постоянно се обсъжда номиналната конвергенция между страните членки – измервана чрез т.нар. Маастрихтски критерии, вкл. бюджетен дефицит, държавен дълг, дългосрочни лихви, инфлация и валутен курс. Новите страни членки от Централна и Източна Европа успешно изпълняват тези критерии – в резултат на което 5 нови страни членки на ЕС вече станаха членове и на еврозоната. Нещо повече, по някои показатели нови страни членки са сред лидерите в Европа – например Естония и България по най-нисък държавен дълг. Като цяло, по отношение на номиналната конвергенция новите страни членки не само са настигнали Западна Европа, но дори са я надминали.

Но повечето хора не се интересуват толкова много от номиналната конвергенция – за тях най-важна е реалната конвергенция, или с други думи настигането по отношение на доходите. За много нови страни членки и страни кандидатки за членство в ЕС постигането на западни нива на доходите е една от основните цели след края на комунистическия режим и прехода. Точно реалната конвергенция е обект на настоящия анализ – и по-точно, кога новите страни членки ще настигнат Запада по доходи.

В историята на ЕС има редица примери за приемане на бедни страни, които след членството успяват да настигнат Запада по доходи (Ирландия, Португалия, Гърция и др.) – но кризата в еврозоната постави на изпитание това допускане, тъй като именно страни като Гърция значително обедняха. Ще проверим дали все още членството в ЕС осигурява настигане в доходите като се фокусираме върху новите страни членки от Централна и Източна Европа. Като основен измерител за доходите ще използваме брутния вътрешен продукт на човек от населението по паритет на покупателната способност.

Настигат ли новите страни-членки на ЕС?

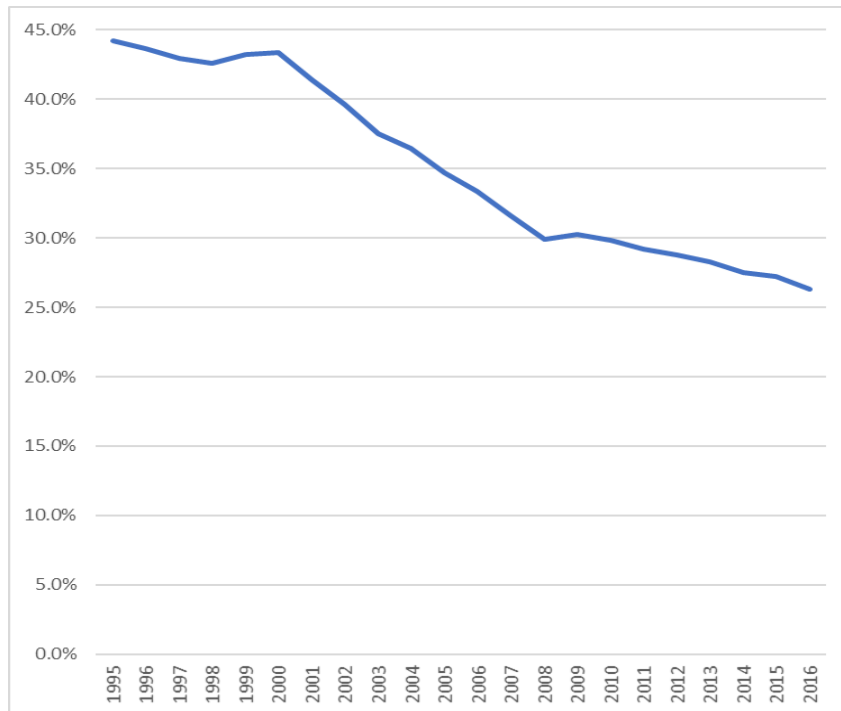
Един от най-често използваните индикатори за измерване на сближаването на доходите между отделните страни е коефициентът на вариация на реалния брутен вътрешен продукт на човек от населението по паритет на покупателната способност. Колкото по-нисък е този индикатор, толкова по-ниски са различията в доходите между отделните страни.

Изчислението на коефициента на вариация за 28-те страни-членки на Европейския съюз показва дългосрочна тенденция на намаление на подходните различия. Коефициентът намалява в 18 от последните 21 години, като има кратки прекъсвания единствено в периоди на големи международни кризи. Особено силен е темпът на намаление в периода 2000-2008 г., спира през 2009 г. заради кризата, но още през 2010 се възстановява и продължава и до днес, макар и с по-ниски темпове.

Обаче изглежда, че тези по-ниски темпове са на приключване - през последната година (2016) темпът се ускорява и достига най-високите нива за последното десетилетие. 2017 вероятно ще е още по-добра, съдейки от наличните към момента данни. В добрите

времена темповете на сближаване на доходите се ускоряват, но дори и в криза тенденцията не се прекъсва, а само се забавя.

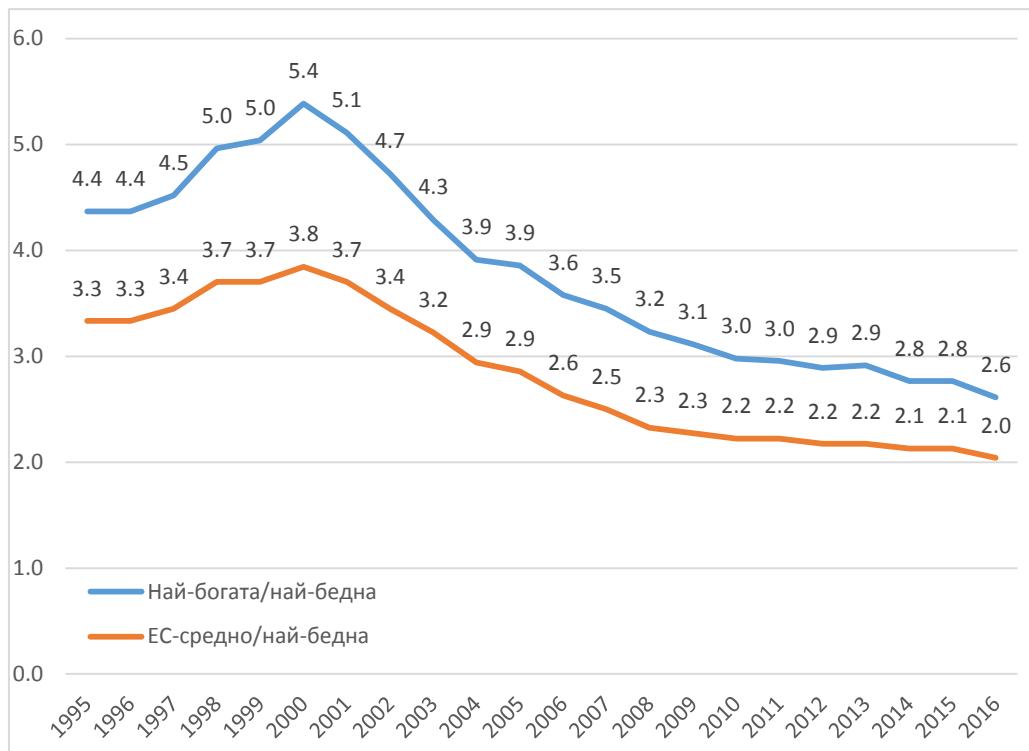
Коефициент на вариация на БВП на човек по ППС в ЕС28

Източник: Евростат; Изчисления на автора, изключени са Люксембург и Ирландия¹

Подобна тенденция показва и друг индикатор – съотношението в БВП на човек между най-богатата и най-бедната страна от 28-те. През 2000 г. съотношението достига пик от 5.4, но оттогава постоянно намалява и е спаднало повече от два пъти, до 2.6 през 2016 (и най-вероятно под 2.5 през 2017 г.). Съотношението между средния БВП на човек в ЕС и в най-бедната страна също показва устойчива тенденция на намаление от 2000 г. насам. Докато през 2000 г. най-бедната страна е близо четири пъти по-бедна от средното, през 2016 г. вече е два пъти по-бедна. С други думи, разликата в доходите се е стопила наполовина за десетилетие и половина.

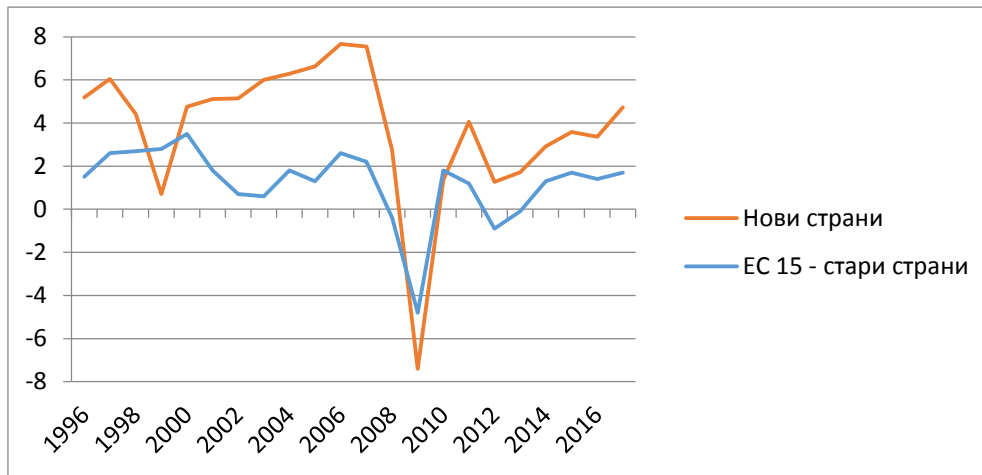
¹ Люксембург и Ирландия стандартно се изключват в такива сравнения, защото техният БВП на човек се изкривява заради големия размер на финансовия им сектор, прехвърляне на печалби за данъчна оптимизация, както и заради големия дял на трансгранични работници в Люксембург.

Колко пъти по-бедна е най-бедната страна

Източник: Евростат; Изчисления на автора, изключени са Люксембург и Ирландия

На какво се дължи намалението на различията в доходите? Отговорът се вижда при сравнение на темповете на икономически растеж на старите и новите страни членки. През последните две десетилетия новите страни-членки на ЕС от Централна и Източна Европа поддържат значително по-високи темпове на икономически растеж на човек от населението. В 19 от 22 години новите страни изпреварват старите страни по икономически растеж. При това, разликата в темповете е значителна – докато старите страни членки на ЕС отчитат средногодишен растеж от 1.2% за периода 1996-2017 г., новите страни имат три пъти по-висок растеж, средно 3.8%. Най-добрите години са в периода 2002-2007 когато източните страни отчитат средно 5 процентни пункта по-висок растеж от западните. След кризата от 2009 г. разликата в темповете на растеж спадна до около 2 процентни пункта, но през 2017 г. достигна 3 пункта – най-високото ниво от 2008 г. насам.

Икономически растеж на човек от населението, стари и нови страни членки

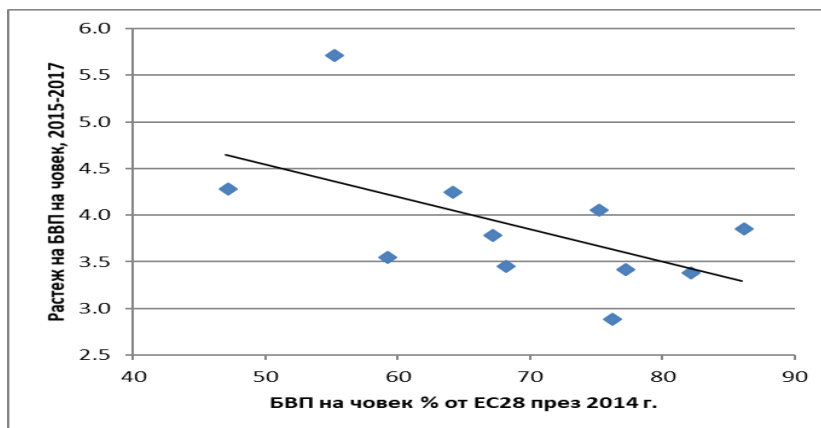

Източник: Евростат; Изчисления на автора. В новите страни се включват 11-те страни от Централна и Източна Европа

Абсолютните стойности потвърждават тенденцията. През 1996 г. страните от Централна и Източна Европа заедно произвеждат БВП за около 300 милиарда евро. През 2017 г. БВП на региона вече е 1.3 трилиона евро – над 8% от икономиката на целия Европейски съюз, двойно по-висок дял отколкото преди две десетилетия.

Но освен че страните от региона като цяло настигат Запада, се забелязва процес на конвергенция и сред страните от региона – има обратнопропорционална връзка между ниво на доходи и темп на икономически растеж, т.е. по-бедните страни отчитат по-висок растеж и настигат. За последните три години Румъния и България отчитат най-висок икономически растеж на човек от населението, което е логично, тъй като двете страни са най-бедни в ЕС.

Връзка между доход и икономически растеж сред новите страни членки

Източник: Евростат; Изчисления на автора.

Кога страните от Източна Европа ще забогатеят?

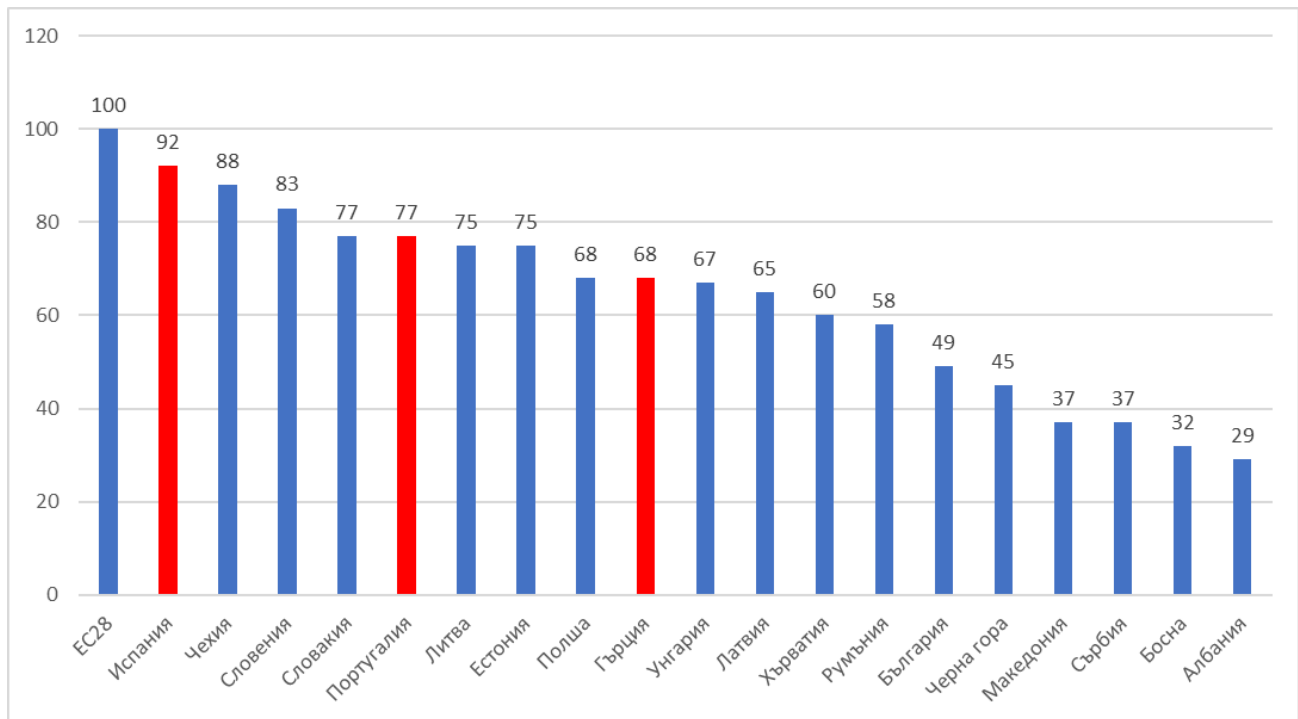
Към 2016 г. шест страни от Източна Европа са по-богати от Гърция, а през 2017 още една или дори две страни са изпреварили Гърция. Само Хърватия, Румъния и България все още са по-бедни от Гърция, но я настигат бързо. Нещо повече – към 2016 г. три страни са по-богати от Португалия, а две почти са я настигнали и може да я изпреварят през настоящата година, докато други три са на близка дистанция.

В нормални времена бихме приели, че една страна вече не е бедна ако изпревари по доходи няколко от старите страни членки на ЕС. Но в настоящата ситуация това не е верен измерител, тъй като Гърция и Португалия значително обедняха заради дългата и тежка криза, която преживяха. Преди кризата Гърция и Португалия имаха доход около 80-90% от средния в ЕС, но сега след кризата са паднали съответно на 68% и 77% от средното в ЕС. С други думи, те вече не са толкова богати страни – особено Гърция. Така че да изпревариш Гърция днес не те прави богат. Следователно, трябва да сложим по-висока граница.

С всички условности, за целите на настоящия анализ ще поставим разделителната линия на 90% от средния доход в Европейския съюз – или приблизително колкото е Испания в момента. Съзнаваме, че 90% не е някакво магическо число, над което страните изведнъж се променят. Процесът на настигане на доходите е постепенен, а не скокообразен. Но все пак, 90% е ниво, при което различията в доходите ще са достатъчно ниски и все по-незабележими. Когато Източна Европа се приближи към доходи от 90% от средните в ЕС ще изчезнат редица социални и демографски проблеми – като например икономическата миграция от новите страни към старите страни членки на ЕС.

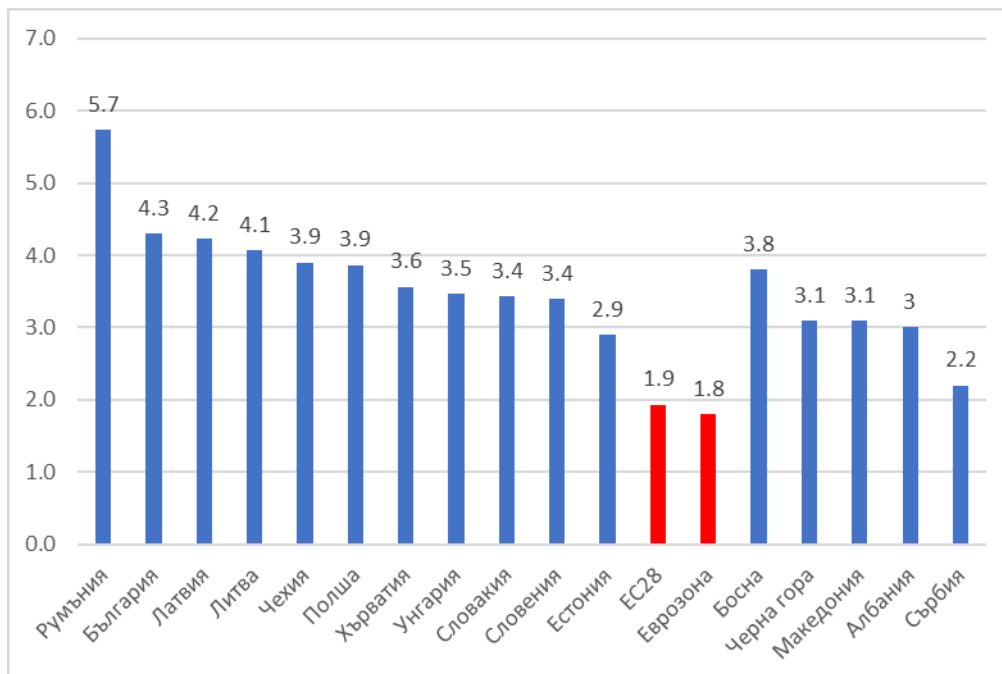
Настигането в доходите зависи от два фактора: начално ниво на БВП и темп на икономически растеж на човек от населението (в новите и старите страни членки). За начално ниво използваме последните данни на Евростат, а за темп на икономически растеж вземаме средногодишните данни за последните три години. Защо точно последните три години? Първо, защото това е най-близкият период на устойчив икономически растеж, съответно демонстрира техния потенциален растеж. Второ, защото се изключва периодът на кризата в еврозоната, когато растежът в новите страни беше изкуствено занижен не по тяхна вина. Трето, не е желателно да използваме свръхвисоките темпове на растеж от преди кризата, защото те едва ли могат да се повторят за дълги периоди от време.

БВП на човек от населението по паритет на покупателната способност, 2016 г.

Източник: Евростат

Икономически растеж на човек от населението, средногодишно 2015-2017

Източник: Евростат, изчисления на автора. Данните за Западните Балкани са за 2015-2016 и при липса на данни от Евростат са ползвани данни от Световната банка.

През коя година страната ще достигне 90% от средните доходи в ЕС, ако запази темповете на растеж от последните години?

Чехия	2018
Словения	2021
Литва	2025
Словакия	2026
Румъния	2028
Латвия	2030
Полша	2030
Естония	2034
Унгария	2035
Хърватия	2041
България	2042
Босна	2071
Черна гора	2074
Македония	2091
Албания	>2100
Сърбия	>2100

Не е учудващо, че Чехия ще е първата страна, която ще постигне 90% от европейските доходи – тя още през 2016 г. е на ниво 88% от средното в ЕС и е съвсем близо до целта като при настоящите темпове на растеж ще я постигне през настоящата година. Словения е на второ място – ще ѝ трябват още 3 години, а на Литва и Словакия – съответно 7 и 8 години при запазване на текущите темпове на растеж. За Румъния ще е нужно поне десетилетие и то ако успее да запази настоящите си извънредни темпове на икономически растеж, което е малко вероятно.

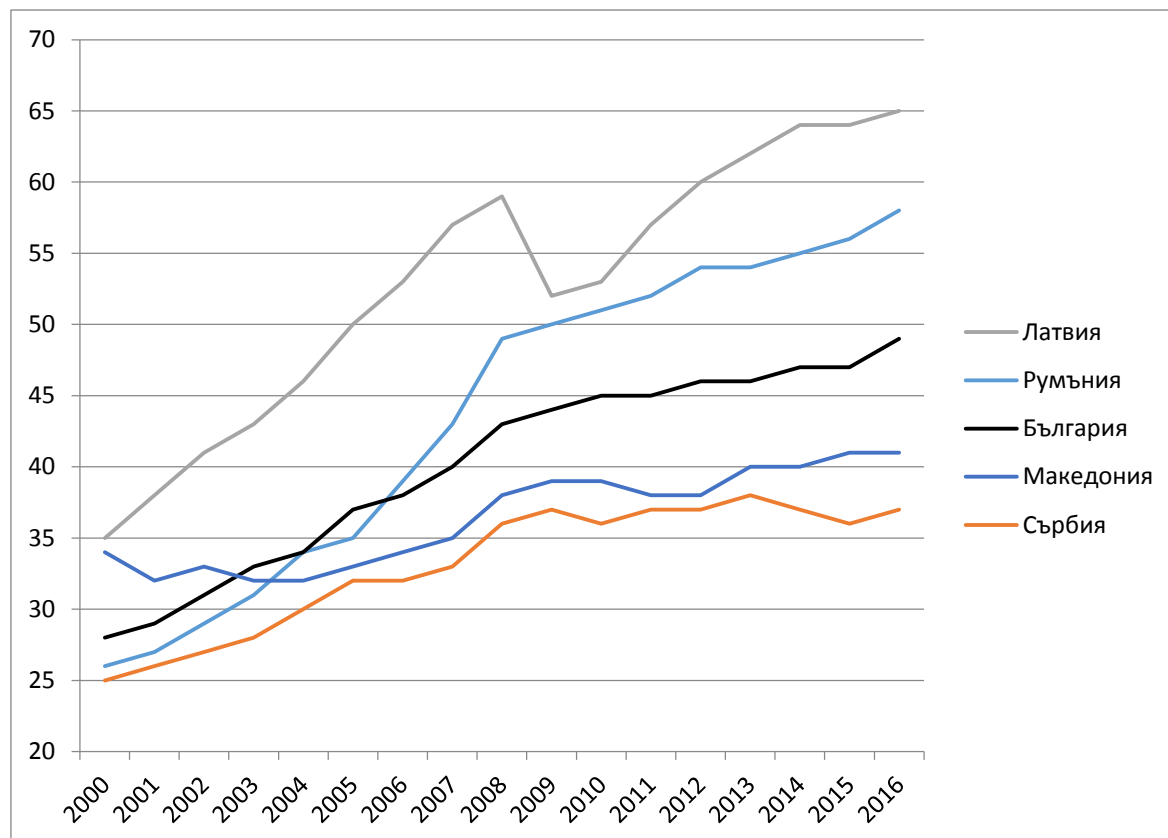
При запазване на темповете на растеж, Латвия, Полша, Естония и Унгария ще достигнат 90% от европейския доход до 2030-2035 г., а Хърватия и България – през 2041-2042 г. С други думи, България ще преодолее големите различия в доходите спрямо средните за ЕС в рамките на 24 години, стига да запази настоящите темпове на икономически растеж.

Трябва, обаче, да подчертаем, че посочените срокове не са нито гарантирани, нито сигурни. Те зависят от поддържане на настоящите темпове на икономически растеж. Без продължаващи реформи темповете на растеж значително ще намалеят. Обратно, страни като Хърватия и България имат реален шанс да се присъединят към по-бързата група и да постигнат целта до 2035 г. – необходимо им е малко ускорение на икономическия растеж, около половин процент годишно. Това е напълно постижимо при поддържане на високо темпо на реформи, подкрепа от структурните фондове и продължаваща интеграция – включително в Шенген и Евроната.

Във всеки случай, съдейки от последните две десетилетия и текущите темпове на растеж, настигането на доходите за новите страни членки изглежда съвсем реалистично в обозрими срокове. Когато това се случи, Европа ще изглежда по съвсем различен начин. Тази перспектива трябва да се има предвид когато се обсъжда бъдещето на ЕС и следващата финансова рамка на съюза. Защото новите страни членки все още се нуждаят от подкрепа, за да се измъкнат от бедността.

За Западните Балкани, обаче, положението е доста по-негативно – при настоящите темпове на икономически растеж те ще станат относително богати едва към края на века или дори в следващия век. Показателно е, че страните, които не са успели да влязат в ЕС са много по-назад в развитието докато страните, които влязоха в ЕС се справят значително по-добре. Очевидно подготовката за членство в ЕС и самото членство допринасят за реалната конвергенция и настигането в доходите. Съответно, европейска перспектива за Западните Балкани би била важна стъпка към по-бързото забогатяване на региона.

БВП на човек по ППС – членки на ЕС vs. нечленки (ЕС28=100)

Източник: Евростат